

SURİYE

ÜLKE KÜNYESİ

<i>Resmî Adı</i>	Suriye Arap Cumhuriyeti
<i>Resmî Dil(ler)</i>	Arapça
<i>Yönetim Biçimi</i>	Cumhuriyet
<i>Başkenti</i>	Şam
<i>Nüfusu¹</i>	22.399.254
<i>Yüz Ölçümü</i>	185,180 km ²
<i>GSYİH¹</i>	73,67 milyar \$
<i>Kişi Başına Milli Gelir (sagp) ¹</i>	5,120
<i>İnsanî Gelişmişlik Sıralaması²</i>	116
<i>The Economist Demokrasi Sıralaması</i>	164 (otoriter rejim)
<i>Freedom House Özgürlük Notu</i>	Özgür Değil

Sagp: Satın Alma Gücü Paritesi

¹*Kaynak*: Dünya Bankası (2012)

²*Kaynak*: BM Kalkınma Programı

Suriye’de Arap Baharı

Yağmur Şen*

Özet

Arap Baharı adı verilen değişim hareketi çerçevesinde Suriye’de üç yıla yakın bir süredir devam eden çatışmalar, 120.000’den fazla insanın hayatını kaybetmesine ve milyonlarca insanın yerlerinden edilmesine neden olmuştur. Arap Baharı sonucu devrilen diğer yönetimlerin aksine Suriye rejimi, otoritarizmin güçlülüğünü sağlayan daha fazla iç ve dış şartlara sahip olması sayesinde hala ayakta durmaktadır. Kimyasal silahlarının dahi kullanıldığı çatışmalar rejim kuvvetleri ve çok parçalı muhalif örgütler arasında devam ederken bölünen uluslararası toplum, kendi çıkarları doğrultusunda Suriye’de rejimi veya muhalif örgütleri desteklemektedir. Türkiye, Suriye’deki çatışmalardan en çok etkilenen ülkelerden bir tanesidir. Suriye’deki durumun oluşturduğu tehdit ve riskler çerçevesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine dair tezkere yürürlükte bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizdeki Suriyeli sığınmacı sayısı 500.000’i geçmiştir. Baskı yaparak Suriye’nin elinde bulunan kitle imha silahlarının yok edilmesi için rejimi razı eden uluslararası toplum, Suriye’deki açmazın çözümü için daha fazla katkı sağlamak zorundadır. Bu çalışmada halk ayaklanmasının ardındaki temel sosyo-ekonomik ve siyasî sebepler, halkın yönetimden talepleri, Beşar Esed yönetiminin ayaklanmaya karşı tepkisi ve uluslararası boyut ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Arap Baharı, Suriye, otoritarizmin güçlülüğü, kitle imha silahları, tezkere, sığınmacılar.

Abstract

The conflicts, which have been going on in Syria for almost three years within the movement of change called Arab Spring, have caused more than 120.000 people to die and millions of people to be replaced. Unlike other top-

* Yasama Uzmanı, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-postası: yagmur.sen@tbmm.gov.tr

pled administrations as a result of Arab Spring, Syrian regime has been still standing thanks to having more internal and external conditions that foster its robustness of authoritarianism. While the conflicts in which even chemical weapons were used have been going on between the regime and fragmented opposition organizations, the divided international community, in line with its own interests, are supporting the regime or opposition organizations in Syria. Turkey is one of the countries most affected by the conflicts in Syria. The letter on the deployment of the Turkish Armed Forces abroad within the framework of threats and risks arisen from the situation in Syria has been in effect. In addition the number of Syrian refugees in our country has passed 500.000. The international community that has convinced the regime by force to destroy its weapons of mass destruction has to provide further contribution to solve the stalemate in Syria. In this study, basic socio-economic and political reasons behind popular uprisings, public demands from the regime, the reaction of Beshar Esed's rule against uprisings, and international dimension are dealt with.

Keywords: Arab Spring, Syria, robustness of authoritarianism, weapons of mass destruction, letter, and refugees.

Giriş

Birleşmiş Milletler, Suriye'de Mart 2011 tarihinden¹ itibaren süren çatışmalarda 120.000'den fazla insanın hayatını kaybettiğini belirtmektedir. Yaralıların sayısı yüzbinlerle, yerlerinden edilen insanların sayısı milyonlarla ifade edilmektedir (UN 2013). Arap Baharı olarak tanımlanan Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerindeki devrim serisinin Suriye bölümü, en uzun ve kanlı sahnesini sergilemektedir. Arap Baharı yaşayan diğer ülkelere nazaran Suriye'deki çatışma sürecinin uzaması, karmaşık içsel ve dışsal faktörlere dayanmaktadır.

Suriye'de yaşanan şiddet ve istikrarsızlığın sebebi nedir? Siyaset sahnesine yeni çıkan grupların hızlı bir toplumsal değişim talep etmesine karşılık siyasi yapı ve kurumların yavaş gelişim ve değişim sergilemek istemesi, siyasi istikrarsızlık ve düzensizliğe neden olmaktadır (Huntington 1996, 4). Şehirleşme, okuryazarlık ve eğitimde artış, endüstrileşme ile kitlesel ve sosyal medya imkânlarının artması gibi toplumsal ve ekonomik değişimler siyasi farkındalığı arttırmakta, siyasi talepleri çoğaltmakta ve siyasi katılımı genişletmektedir.

¹ Bu çalışma Suriye'de 31 Ekim 2013 tarihine kadar yaşanan olayları ele almaktadır.

Bu değişimler geleneksel siyasi otorite kaynaklarını ve siyasi kurumları zayıflatmakta ve meşruiyet ile verimliliği birleştiren yeni bir siyasi ortaklığa dayanan siyasi kurumların oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Siyasi katılım talepleri ve buna dayalı toplumsal mobilizasyon yüksekken siyasi örgütlenme ve kurumsallaşma düşük kalırsa toplumsal ve siyasi çatışma kaçınılmaz olmaktadır (Huntington 1996, 5).

Öte yandan, Orta Doğu'da otoriter rejimlerin varlığını devam ettirme direncinde olması ve buna bağlı olarak geçiş sürecinde şiddetin ortaya çıkmasını demokratikleşme için gerekli olan kültürel, sosyo-ekonomik veya kurumsal öğelerin yokluğuyla değil de özellikle toplumdan kaynaklanan demokratik inisiyatifleri hem bastırma kapasitesi hem de arzusu taşıyan son derece kuvvetli baskıcı aygıtların varlığı gibi otoritarizmin güçlülüğünü sağlayan şartların bulunmasına bağlı olan açıklamalar da bulunmaktadır (Bellin 2012, 128). Baskıcı aygıtların arzu ve kapasitesi dört faktörün bir araya gelmesiyle açıklanmaktadır. Bu faktörler; (1) petrol, gaz ve jeostratejik konum gibi kaynaklardan sağlanan gelirlerle baskıcı yapının ekonomik güç kazanması, (2) uluslararası destek ağlarının kurulması, (3) baskıcı aygıtın kurumsallaşmasının düşük seviyeli olması ve (4) siyasi reform adına baskıcı aygıtlara direnmek üzere toplanabilen halk hareketlerinin düşük seviyede olmasıdır (Bellin 2012, 128-129).

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle Suriye'de şiddet ve istikrarsızlığın temel nedeni, siyasi kurumlardaki gelişimin toplumdaki sosyal ve ekonomik değişimin gerisinde kalması ile birlikte toplumsal değişim taleplerine şiddetle direnme arzu ve kapasitesi bulunan devlet aygıtlarının bulunması olarak açıklanabilir.

Suriye'de son yıllarda baş gösteren olaylar, yeni bir siyasal ve toplumsal yapının oluşmasına ve bölgesel güvenlik politikalarının yeniden belirlenmesine yol açmaktadır. Bu süreç; halk ayaklanmasının ardındaki temel sosyo-ekonomik ve siyasî sebepler, halkın yönetimden talepleri, Beşar Esed yönetiminin ayaklanmaya karşı tepkisi ve uluslararası boyut bağlamında incelenecektir.

1. Suriye'deki Savaşın Arka Planı

Fransa'nın çekilmesiyle 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye, 1950'li ve 1960'lı yıllarda arka arkaya askeri darbelere maruz kalarak istikrarsızlık içinde yaşamıştır. 1963'te yapılan askeri darbe sonrasında Arap milliyetçiliğini savunan Baas Partisi iktidara gelmiştir. Parti içerisindeki muhalifleri tasfiye eden Hafız Esed, üst düzey askerler ve burjuvazinin desteğini alarak 1971'de devlet başkanı seçilmiştir. Esed demokratik görünümü otoriter bir rejim yaratarak ülkede düzen ve istikrar sağlamıştır. 1973 Anayasasıyla ülke-

deki bütün kurumlar üzerinde mutlak bir hâkimiyet sağlayan Esed, aynı anda devlet başkanı, başkomutan ve Parti genel sekreteri olmuştur. Devlet başkanının meşruiyetini arttırmak ve yönetimine demokratik bir görünüm vermek için yedi yılda bir devlet başkanlığı seçimi yapılmıştır. Müslüman Kardeşler gibi rejim muhalifi gruplarla 1970 ve 1980’li yıllarda girilen kanlı mücadele rejimi sağlamlaştırma sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Süer 2012, 2).

Hafız Esed döneminde Suriye’deki Nusayriler,² bir dini cemaat ve sosyal ayrımcılığa maruz kalmış bir mezhep olma konumundan çıkarak Suriye siyaseti ve ekonomisinde etkin bir konum kazanmıştır. Esed ülkenin stratejik konumlarına kendi ailesinden ve mezhebenden insanları yerleştirmiştir. Bu kadrolaşma Esed ailesinin iktidarının devamında önemli rol oynamıştır. Kolektif liderlik prensibini benimseyen Esed, kendisini merkeze alarak siyasi yapıyı şekillendirmiştir. Hafız Esed iç politikada etnik ve mezhepsel farklılıklar üzerinden bir denge kurup azınlık yönetimi teşkil ederken dış politikada çıkar algılaması çerçevesinde politikalar üretmiştir. Arap milliyetçiliği ve İsrail karşıtlığı dış politikanın öncelikli konuları haline gelirken çift kutuplu dünyada denge politikası güdülmüştür (Mercan 2012, 20-21).

Beşar Esed, babasının ölümü üzerine Temmuz 2000’de düzenlenen referandumda %97,29 oranında oy alarak rejimin başına geçmiştir. Referandumdan önce Suriye Anayasası’nın devlet başkanının seçilme şartlarını düzenleyen 83. maddesi değiştirilmiştir. Devlet Başkanının yaşının en az kırk olmasını öngören söz konusu madde değiştirilerek sınır otuz dört yaşa indirilmiştir. Bu yaş sınırı tam olarak BeşarEsed’in yaşı olmuştur. Böylece monarşilerde olan yönetimin babadan oğula geçme özelliği Suriye’de de gerçekleşmiş ve Suriye “başkanlık monarşisi” özelliği kazanmıştır (Hinnebusch, State, Civil Society, and Political Change in Syria 1996).

Yeni yönetimle birlikte ortaya çıkan reform ümitleri, mevcut sistemin nimetlerinden yararlanan menfaat gruplarının direnci sonucunda birkaç yıl içinde yok olmuştur. Çok partili sisteme geçme gibi demokratikleşme adımları atılarak baskıcı devlet yapılanmasında reform sağlayacak adımlar atılamamıştır. Örneğin çoğulculuk, şiddete başvurmama, muhalefet arasında birlik ve demokratik değişim ilkeleri üzerinde Müslümanlar, Hıristiyanlar, Kürtler, seküler gruplar ve eski komünistler ittifak oluşturarak Ekim 2005’te “Şam Deklarasyonu”nu ilan etmişlerdir. Her ne kadar bu deklarasyon sınırlı sayıda katılımcı tarafından imzalsan da geniş bir kesim tarafından desteklenmiştir. Esed rejimi bu deklarasyonu ABD ve İsrail çıkarlarına hizmet eden bir belge olarak

² Nusayrilik Hicri 3. yüzyılda ortaya çıkan ve Şii inanışının bir kolu kabul edilen bir mezheptir. Suriye Alevileri Nusayri mezhebine mensuptur.

yorumlamış ve muhalif avına çıkmıştır. Pek çok sivil toplum kuruluşu, televizyon kanalı, radyo istasyonu ve internet sayfası yasaklanmış veya kapatılmıştır. Deklarasyonu imzalayan rejim muhaliflerinin bir kısmı hapse atılmış; bir kısmı da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Ulutaş 2011, 89).

Beşar Esed, 27 Mayıs 2007 tarihinde düzenlenen referandumda³ oyların %97,62'sini alarak ikinci kez devlet başkanı seçilmiştir. Suriye'de uzun zamandır tıkanmış olan siyasi ve ekonomik sistem, hızla değişen ve gelişen toplum karşısında hantal bir yapı olarak ihtiyaç ve taleplere cevap veremez hale gelmiştir.

2010 yılının sonlarında Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında başlayan halk ayaklanmaları, Suriye rejimini endişelendirse de rejimin ilk tepkisi bu değişim rüzgarının Suriye'yi etkilemesini önemsememek ve özgüvenle Suriye'nin diğer ülkelerden farklı olduğunu savunmak olmuştur (Presidentassad 2011a). Rejim mevcut iç ve dış desteklerden dolayı değişim rüzgarlarının kendisini çok zorlamayacağı kanaatinde olmuştur. Beşar Esed, uluslararası alanda takındığı muhalif duruşun halkı tarafından desteklendiği ve ülkenin yaşadığı ekonomik zorluklar ve siyasi açmazlara halkın dayanma gücü olduğu, en azından onları ayaklanmaya sevk edecek düzeyde olmadığı düşüncesiyle hareket etmiş ve devletin ve halkın arasında bu meselelere dair görüş farklılığı olmadığını savunmuştur (The Wall Street Journal 2011).

Ancak birkaç ay geçmeden 17 Mart 2011'de Dera kentinde gösteriler başlamıştır. Ayaklanmaların eskiden Baas ideolojisinin kalelerinden biri olan Dera'da başlamasının en önemli nedenleri, bütün ülkeyi etkileyen kuraklık ve yolsuzlukla beraber burada yaşayanların Lübnan'daki iş olanaklarını yitirmesi sonucu büyük bir işsizlik sorununun ortaya çıkmasıdır (Süer 2012, 9). Daha sonra ayaklanmalar Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus'a sıçramıştır. Rejimin baskıdan yana takındığı tavır ile olaylar iç savaş halini almıştır.

Belirtilmesi gereken önemli nokta, var olan sorunun farklı farklı tanımlanması ve bu tanımlardan hareketle farklı çözümler ortaya konulmasıdır. Beşar Esed 10 Ocak 2012 tarihinde Şam Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada ülkesindeki ayaklanmaları talihsiz olaylar olarak tarif etmiş ve toplumun sadakatinin ölçüldüğü bir test olduğunu ifade etmiştir (Presidentsassad 2012). Yani Suriye halkının taleplerini dile getirdiği gösteri ve ayaklanmalar, rejim tarafın-

³ Esed'in karşısında adaya izin verilmediği "Suriye usulü" başkanlık seçimlerinde muhalefet yasaktı. "Şam Deklarasyonu" grubu adlı muhalefet örgüt seçimi boykot çağrısı yapmıştır. Bunun yanında önceki ay düzenlenen parlamento seçimlerine katılımın düşük kalması aynı durumun referandumda yaşanmaması için yönetimi harekete geçirmiştir. Suriye İçişleri Bakanlığı'na göre referanduma katılım %95 olarak gerçekleşmiştir (Carnegie Endowment and Fride 2008, 18).

dan dış güçlerin ya da aşırı köktendincilerin bir komplosu olarak nitelendirilmiştir (Khashan Yaz 2011). Esed dış güçler olarak özellikle Batıyı tarif etmektedir. Ona göre eski sömürgeciler şimdi yeniden Suriye'yi sömürgeleştirmeye çalışmaktadır. Batı bu anlamda hiç değişmemiştir (Presidentsassad 2012).

Rejim, protesto ve ayaklanmaları uzun yılların birikimi ile var olan derin sorunlara halkın verdiği tepki olarak değerlendirmeyi reddetmiş ve halkın ayaklanmasını kriz olarak değerlendirmiştir (Kilo 2011). Hatta Beşar Esed ayaklanmaları, tüm ülke geneline yayılan bir rahatsızlığın sonucu değil de kendi yerel dinamikleri içinde ortaya çıkan sorunlar olarak değerlendirmiştir. Böylece genel ve yapısal çözümlerden ziyade bu yerel sorunlara münferit çözümlerin yeterli olacağını düşünmüştür (Shaikh 2011, 236). Yine rejim, bu krizi bölgesel ve uluslararası bir güç savaşının Suriye'deki yansıması olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım ile rejim yaşanan ayaklanmaları şiddetle bastırmayı tercih ederek güvenlik ve istikrar sağlayıcı konumunu korumak istemiştir. Aşağıdaki kısımda yaşanan ayaklanmaların sosyo-ekonomik ve siyasi nedenleri ele alınmaktadır.

1.1. Olayların Arkasındaki Sosyo-Ekonomik Nedenler

Suriye etnik ve dini bakımdan heterojen bir toplum yapısına sahiptir. 22,5 milyon civarında olan Suriye nüfusunun yaklaşık %90'ı Arap, %9'u Kürt ve %1'i de Ermeni, Çerkez ve Türkmen gibi diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Toplam nüfusun yaklaşık %74'ü Sunni Müslümanlık, %13'ü Nusayrilik, %10'u Hıristiyanlık ve %3'ü Dürzilik inancını benimsemektedir (Central Intelligence Agency 2013).

Suriye'de rejimin kimyası ve dayandığı toplumsal taban ülkenin en önemli özelliklerinden biridir. Rejimin elitleri ülkenin %13'ünü oluşturan Nusayri toplumundan gelmektedir. 20. yüzyılın başlarına kadar ülkenin Sunni çoğunluğu yanında kırsalda tecrit halinde yaşayan bu kesimi, Fransız manda yönetiminin bilinçli politikaları sonucu, özellikle orduya alınarak, toplumda önemli yer edinmeye başlamıştır. Daha sonra Baas Partisi içerisinde de önemli yer edinmişlerdir. Bu durum Hafız Esed'in rejimi sağlamlaştırmasında önemli rol oynarken güç mücadelelerinde de dayanışma unsuru olmuştur.

Öte yandan rejimin sadece Nusayri rejimi olduğunu söylemek rejimin destek gruplarını yetersiz bir biçimde ifade etmek olur. Yönetimin tepesinde ve etkili yerlerde küçük bir Nusayri grup olsa da rejim çok daha geniş toplumsal bir tabana dayanmaktadır. Suriye rejimi en yukarıdaki küçük bir elit tabaka ile birlikte ülkedeki diğer azınlıklar, birtakım Sunni gruplar, özellikle de Şam ve Halep'teki zengin tacir kesiminden oluşmaktadır. Özellikle Nusayri elit ile Şam'ın Sunni tacir sınıfı arasındaki ittifak, rejimin korunması ve devamında önemli bir unsurdur. Nusayri ve Sunniler arasındaki bu işbirliği BeşarEsed'in

bir Sunni olan Esmâ Esed ile evliliği ile örneklendirilebilir (Shaikh 2011, 235).

Patronaj ilişkileri ile toplumun belli kesimleri Suriye rejimine dahil edilmiştir. Esed rejimleri toplumsal tabanı genişletmek özellikle de Sunni tacir sınıfını rejimin bir parçası olmasa da rejim karşıtı olmaktan uzak tutmak için ekonomiyi bir araç olarak kullanmıştır. Suriye rejiminin güçlenip tutunmasına neden olan bir diğer unsur kırsal kesimin Esedler döneminde kalkındırılmasıdır. Hafız Esed döneminde gerçekleştirilen toprak reformu, eğitim ve sağlıkta fırsat eşitliği gibi politikalar sayesinde kırsal kesim göreceli olarak ilerlemiştir. Buna en güzel örnek kırsal kesimdeki elektrik kullanımının 1963 yılındaki %2 oranından 1992 yılında %95 oranına çıkmasıdır (Hinnebusch 2012, 96).

Suriye'deki kalkınma ivmesi, popülist kaygılar nedeniyle 1970'li yılların ortalarından itibaren uygulanmaya konulan ithal ikameci sanayileşme modeliyle yavaşlamıştır. Kamu sektörünün hantallığına ülkenin çapını aşan nitelikteki askeri harcamalar ve ekonomik yozlaşma ve yolsuzluk eklenince ekonomi sağlıklı olmaktan uzaklaşmıştır. Bu noktada rejimin amacı popülist politikalarla görünürde de olsa bir rahatlık yaratmak diğer yandan da otoriter politikalarla olası çözülmeyi önlemek olmuştur. Suriye rejimi Çin modelini takip ederek siyasi liberalleşmeden uzak durmuş ve ancak sınırlı bir ekonomik liberalleşmeye göz yummuştur (Süer 2012, 7). Zira bazılarına göre Esed, Baas Partisini ve işçi ve köylü sendikalarını ekonomik reformlar için engel olarak tanımlayıp, ödeneklerini keserek bunların etkilerini azaltmaya çalışmıştır (Hinnebusch 2012, 99).

Şehirleşme, okuryazarlık ve eğitimde artış, endüstrileşme ile kitlesel ve sosyal medya imkânlarının artması gibi toplumsal ve ekonomik değişimler siyasi farkındalığı arttırmakta, siyasi talepleri çoğaltmakta ve siyasi katılımı genişletmektedir. Bu değişimler kaçınılmaz süreçlerdir. Ne var ki Suriye rejimi uzun vadeli değişim stratejilerinden ziyade kısa vadeli politikalar tercih etmiştir. Son dönemde rejime bağlı olan toplumsal kesime sınırlı liberalleşme sonucu ortaya çıkan rantın dağıtıldığı yeni bir burjuva kesimi de eklenmiştir. Böylece değişimi isteyecek ve sürükleyecek kesim olan iş adamları ve entellektüeller bile Suriye'de geçmişte yaşanan siyasi istikrarsızlık ve köktendincilik gibi rejimin kullandığı bahaneleri kabul ederek küçük uyarlamalara razı olmuşlardır (Hinnebusch 1996, 232-234).

Ekonomik sistem için 2005 yılındaki Baas Partisi kongresinde "toplumsal pazar ekonomisi" ideali ortaya konmuştur. Ancak uygulanan ekonomi politikaları bu idealden farklı olarak neo-liberal yaklaşımları takip etmiş ve böylece gelir dağılımının eşitliği gibi idealler göz ardı edilmiştir. Bu da orta ve alt sınıfların durumunu zorlaştırmış ve ülkedeki dengeleri tehlikeye sokan bir durum oluşturmuştur. Bir anlamda ülkede sınıflar arası uçurum açılmaya başla-

mıştır (Haddad Yaz 2011, 47). Ekonomik reform sürecinin en dikkat çeken özelliklerinden birisi sanayileşme odaklı gelişmeden ziyade bankacılık, turizm ve ticaret gibi hizmet sektörü üzerinden bir gelişme yaşanmasıdır. Mesela 20 milyar dolar gibi bir para lüks ev ve otel inşası için harcanmıştır. Haddad'ın sağladığı verilere göre 2010 yılının iki aylık bir süre diliminde 28 adet turizm projesi hayata geçirilirken aynı zaman diliminde 48 tane tekstil firması kapanmıştır (Haddad Yaz 2011, 51). Reform süreci aynı zamanda rejimin toplumsal yapısında değişikliklere neden olmuştur. Süreç daha çok Esed ailesinden olmak üzere kendi kapitalistlerini yaratmış ve “eş-dost” kapitalizmi şeklinde ilerlemiştir. Bu yeni kapitalist sınıf için özel okullar, üniversiteler ve hastaneler yapılırken kamusal hizmetlerin kalitesinde düşüşler yaşanmaya başlamıştır (Hinnebusch 2012, 101).

Böylece Hafız Esed rejiminin kökleşmesinde önemli rol oynayan kırsal kalkınma tersine çevrilmiş ve Suriye nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan kırsal kesimin gelir kaynakları kesilmiştir. Baas rejiminin en önemli destekçisi olan kırsal kesim ekonomik politikalar sonucu fakirleşme ve zorunlu göçle karşı karşıya kalmıştır. Mesela son yıllarda 1,3 milyon insan, ülkenin tahıl ambarı olarak tanımlanan Cezire bölgesini 2007-2010 yılları arasında yaşanan kuraklığın da etkisiyle terk etmek zorunda kalmıştır (Süer 2012, 14).

Zorunlu göç sonucu, kaçınılmaz olarak kentlerde gecekondulaşma artmıştır. Son dönemde Suriye’de bu oran %42’ye kadar çıkmıştır (Kilo 2011, 435). Bu barınma sorunu 2003’teki Irak Savaşı’ndan kaçıp Suriye’ye sığınan Iraklı mültecilerle de derinleşmiştir. Ayrıca liberalleşme politikaları sonucu kira bedeli kontrollerinin sona ermesi ile barınma maliyetleri artmış ve orta ve alt sınıf grupları bir anlamda “barınma krizi” ile karşı karşıya kalmıştır. Çok temel bir ihtiyaç olan barınmadaki bu eksikliğin kriz haline dönüşmesi an meselesi olarak değerlendirilmiştir (Goulden 2011).

Bununla birlikte ekonomi politikaları sonucu halkın alım gücü %24 oranında daraldı ve hayat standartlarında düşüş yaşanmıştır. Suriye’de nüfusun %79’u 34 yaşın altındadır ve çoğunluğu eğitimli olan bu gençler iş imkanlarından yoksun bulunmaktadır. Tüm bunlarla beraber ekonomideki yolsuzluk ve rüşvet de tıkanmış ekonomiyi daha da çıkmaza sürüklemiştir (Kilo 2011). Siyasi Risk İndeksine göre Suriye’deki yolsuzluğun kontrolü 1996 yılındaki 0.666 oranından 2009 yılında 0.333 oranına gerilemiştir. Bu rakamlar Suriye’de rüşvetin ekonomik hayatın bir parçası haline geldiğini ortaya koymuştur (Colombo 2011, 7).

Halihazırda var olan bu ekonomik zorluklara ayaklanmaların başlamasından sonra elektrik kesintileri, petrol ve ocak gazında sıkıntılar, temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarındaki hızlı artışlar eklenmektedir (International Crisis Group 2011). Böylece ülkedeki yoksulluk daha da hissedilir hale gelmektedir.

Suriye ekonomisinin 2011 yılında yüzde 4, 2012 yılında ise çok sert şekilde daraldığı tahmin edilmektedir. Suriye rejimi ekonomide yaşanan bu zorlukları uluslararası yaptırımlara ve silahlı muhalif grupların verdiği zararlara bağlamaktadır (OHCHR 2012).

1.2. Olayların Arkasındaki Siyasi Nedenler

Suriye sahip olduğu kapasiteye nazaran Hafız Esed'in becerikli politikaları sonucu Orta Doğu'nun güçlü sayılan ülkelerinden biri konumuna gelmiştir. Suriye'deki mevcut rejim Baas Partisi, ordu ve bürokrasiyi arkasına alarak kamusal alanda tek söz sahibi olmuştur ve diğer özel yaşam alanları üzerinde de kontrolü elinde tutmaktadır. Devletin topluma karşı baskıcı aygıtlar kullanması rejime otoriter bir kimlik vermektedir (Süer 2012, 4).

Sunni tüccar burjuvazisini rejimle bütünleştirmeyi hedefleyen patronaj stratejisinin yanında Esed rejimi daha sert ve baskıcı yöntemleri de rejimi sağlamlaştırmak ve devam ettirmek adına kullanmıştır. Bu nedenle Suriye rejimi "popülist otoriter" bir rejim olarak nitelendirilmektedir (Hinnebusch 1996, 219). Hafız Esed ülkeyi koruyacak ordunun yanında rejimin koruyuculuğunu yapacak, özel muhafız birliği kurmuştur. Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Konseyi, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Birliği, Mücadele Birlikleri, Milli İstihbarat Örgütü, Askeri İstihbarat, Hava Kuvvetleri İstihbaratı gibi çeşitli baskıcı aygıtlar Suriye'nin bir polis devleti olmasını sağlamıştır. Rejim, ülkedeki her insan ve herşeyi denetim altında tutmak istemektedir (Süer 2012, 6).

Suriye'deki rejim Esedler döneminde değişen koşullara uyum sağlamak için ziyade düzen sağlayıcı ve düzen devam ettirici olmayı tercih etmiştir. Rejimin istikrarı ve hayatta kalması her zaman en başta gelen hedef olmuştur. Suriye toplumu dünyadaki değişimin etkisiyle gelişirken ülkedeki siyasi sistem durağan kalmıştır. Gelişen ve değişen toplumla durağan kalan siyasi sistem arasındaki uçurum arttıkça rejim bu açığı güvenlik araçları ile toplumsal talepleri bastırarak kapatmaya çalışmıştır. Rejim toplumu güvenlik araçları ile çevreleyip etkisiz hale getirmeyi en azından susturmayı başarmıştır (Kilo 2011, 432-433). Rejimin düzen ve istikrar vurgusunda Suriye'nin bağımsızlık sonrası siyasal yaşamda karşı karşıya kaldığı istikrarsızlıklar ve Hafız Esed döneminde rejimin Müslüman Kardeşler örgütüne karşı giriştiği ve on binlerce kişinin öldüğü 1978-1982 yılları arasındaki mücadele, pekiştirici unsurlar olmuştur. Aynı zamanda kuruluşu itibarı ile Suriye'nin içerden parçalanma tehdidi, dışarıdan da Arap milliyetçiliğinin nüfuzu altında olması rejimlerin istikrar ve güveni birinci hedef olarak ortaya koymalarında etkili olmuştur (Süer 2012, 5).

Rejim her zaman kendini Arap milliyetçiliğine dayalı ideolojik bir zemin içinde ifade etmiş ve bu yöntemle toplumsal destek sağlamıştır. Suriye'nin İs-

rail'e karşı direnen bir ülke olması hem toplumsal meşruiyet hem de Körfez ülkelerinden finansal destek sağlamasında etkili olmuştur. Hafız Esed'in iktidarı öncesinde yaşanan sorunları realist ve pragmatik politikalarla çözmesinde Arap milliyetçiliği araç olarak kullanılmıştır (Hinnebusch 2008, 264).

BeşarEsed'in yönetime gelmesi değişim umutlarını yeşertse de var olan rejimin devamlılığının esas olduğu kısa zamanda anlaşılmıştır. Suriye'deki mevcut rejimden menfaat elde eden kesimler, değişimden ziyade rejimin devamlılığını esas alan aşamalı bir reform sürecine müsaade etmiştir. Mevcut sistem içerisinde siyasi talepler ya rejimin sunduğu parti sisteminde yani Baas Partisi liderliğindeki Ulusal İlerici Cephe çatısı altında dile getirilmiş ya da marjinal olma ile karşı karşıya kalmıştır. Başka bir alternatif var olmamıştır (Kilo, 2011, s. 432-433). Beşar Esed döneminde çoğulculuk adı altında sivil toplum örgütlerine ancak rejimin öngördüğü çerçevede yer verilmiştir. Mesela Esed'in eşi Esmâ Esed'in başkanlığındaki Suriye Tröstü adlı şemsiye örgüt altında sivil toplum örgütleri çalışmıştır (Wieland, 2011, s. 47).

Yönetiminin ilk yıllarında Beşar Esed Suriye'deki dengeleri hünerli bir şekilde yönetse de Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da baş gösteren olaylar bunun böyle devam edemeyeceğini ortaya koymuştur. Esed'in en başta yaptığı küçük uyarlamalar kısa vadede rejimi ayakta tutsa da uzun vadede ayaklanmaların nedenlerine dönüşmüştür (Haddad Yaz 2011, 46). Beşar Esed var olan otoriter sistemi sınırlı liberalleşme ile yeniden şekillendirirken bu reformları pekiştirerek güçlendirecek siyasi değişim bir türlü gerçekleştirilememiştir (Hinnebusch 2012, 98). Ancak Arap Baharı ile başlayan değişim sürecinde orta sınıfın artık eski kontrol mekanizmaları ile susturulamayacağı bir noktaya gelmiştir (Kilo 2011, 431).

2. Halkın Talepleri ve Rejimin Tepkisi

Bu bölümde rejimin “dış güçlerin komplosu” muhalefetin ise “devrim” olarak nitelendirdiği ayaklanmalar ele alınmaktadır. Suriye rejiminin içerden ve dışarıdan gelen değişim baskılarına bu kadar dirençli olması, toplumdan kaynaklanan demokratik inisiyatifleri hem bastırma kapasitesi hem de arzusu taşıyan son derece kuvvetli baskıcı aygıtların varlığından kaynaklanan otoriterlik sayesinde. Bu otoriterlik, rejimin uzun yıllardır geliştirdiği iç ve dış faktörlere dayanmaktadır.

Suriye muhalefeti genellemesi yapılsa da muhalefetin tek ses olmadığı ve rejimi destekleyen önemli halk kitlelerinin de bulunduğu ifade edilmelidir. Ancak ülkede kararsız olarak nitelendirilebilecek önemli bir çoğunluk bulunmaktadır. Kararsızların tavrı Suriye'deki sürecin seyrini belirleyecektir. Ülkenin en önemli iki büyük şehri olan başkent Şam ve Halep sessiz çoğunluğa ev

sahipliği yapmaktadır. Hatta buralarda bazen rejim yanlısı protestolar yapılmaktadır. Burada yaşayan orta sınıfın bir bölümü esas olarak Beşar'ı reformcu olarak görmekte ve daha yumuşak demokratikleşme süreçlerini tercih etmektedir. Düzen ve istikrar yanlısı bu çoğunluğun ayaklanmalar sonucunda laik ve modern yaşam biçimini kaybetme korkusu onları bekle ve gör politikasını takip etmeye sevk etmektedir (Hinnebusch, 2012, s. 108).

Suriye'de zaten mevcut olan muhalif gruplar rejime karşı düşük yoğunluklu bir mücadele içinde olmuştur. Din ve etnisite bakımından gayet heterojen olan muhalefet "Şam Deklarasyonu Ulusal Meclisini" oluşturmuştur. Arap Baharı denilen halk ayaklanmaları Suriye'ye sıçradığında Suriye muhalefeti daha önceki çabalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Yerleşik muhalefet gösteriler yapmaya ve yerel koordinasyon komiteleri ağı oluşturmaya başlamıştır. Yönetim karşıtı direniş hareketinin talepleri en başta şu şekildeydi: Tüm siyasi mahkum ve tutukluların serbest bırakılması, yeni siyasi partilerin kurulmasına izin verilmesi, serbest ve adil seçimler yapılması, demokratik bir anayasa hazırlanması, Baas Partisinin anayasadaki öncü rolünün kaldırılması.

Suriye'de çatışmalar neredeyse üç yılı dolduracak olmasına rağmen çok parçalı muhalefet birçok konuda ayrı düşmektedir. BeşarEsed'in nasıl görevden gitmesi gerektiği konusunda fikir ayrılıkları devam etmektedir. Muhalifleri bir araya getirmek ve uluslararası yardım ve tanıma sağlamak için bazı siyasi gruplar koalisyonlar kurmaya çalışmıştır. Suriye muhalefeti arasında şu gruplar öne çıkmaktadır: Yerel Koordinasyon Komiteleri, eski muhaliflerin Haziran 2011'de oluşturduğu Demokratik Değişim Koordinasyon Komitesi, Ağustos 2011'de oluşturulan, eski muhaliflere nazaran rejimle diyalogu kopararak bir an önce değişim isteyen Suriye Devrim Genel Komisyonu, 29 Temmuz 2011 tarihinde kuruluşu ilan edilen Özgür Suriye Ordusu, 2 Ekim 2011 tarihinde oluşturulan Suriye Ulusal Konseyi (Lundgren-Jorum, 2012), Ulusal Eşgüdüm Komitesi, Temmuz 2012 tarihinde kurulan Kürt Yüksek Komitesi ve en son olarak 12 Kasım 2012'de şemsiye örgüt olarak kurulan Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu.

İlk başlarda en çok öne çıkan muhalif temsilci Suriye Ulusal Konseyi (SUK) olmuştur (Bölme, 2012). Kuruluşu 23 Ağustos 2011 tarihinde İstanbul'da duyurulan Konseyin yapısı 2 Ekim 2011 tarihinde açıklanmıştır. Bu Konseyin oluşumunda muhaliflerin 1-2 Haziran 2011 tarihinde Antalya'da yaptıkları toplantı oldukça önemlidir (Orhan, 2011). İçerisinde Müslüman Kardeşler Örgütü'nü, seküler grupları, Kürt ve diğer azınlık gruplarını barındıran Konsey kendisini Suriye halkının meşru temsilcisi olarak sunsa da ülke içinde ve dışında başka muhalif grupların da etkin olduğu görmezden gelinememlidir. Ülke içindeki en etkili muhalefeti, örneğin protestoları düzenleyen Yerel Koordinasyon Komiteleri, Suriye Devrimi Genel Koordinasyonu şem-

siyesi altında ve Suriye Ulusal Konseyi'ne bağlı olarak hareket etmektedir. SUK bugünkü şartlar altında hükümetle diyaloga karşıdır ve Esed'in derhal görevden çekilmesini talep etmektedir. Bu noktada hem Konsey'in içinde hem de Konsey ile diğer muhalif gruplar arasında ayrılıklar bulunmaktadır. Hıristiyan ve solcu bir muhalif olan George Sabra Ulusal Konsey'in başkanıdır.

11 Kasım 2012'de Katar'da toplanan muhalefet grupları 60 kişiden oluşan yeni ve daha kapsayıcı bir liderlik konseyi kurulmasını kararlaştırmıştır. Suriye içi ve dışından üyeleri kapsayan Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonu'nun ülkenin tek yasal temsilcisi olarak tanınması, yapılacak mali ve muhtemelen askeri yardımlar için tek adres olması umulmaktadır. Şeyh Moaz el-Hatib Koalisyona başkan seçildikten sonra Suriyeli askerlere orduyu terk etmeleri çağrısında bulunmuş ve tüm mezhep ve etnik grupların birleşmesini istemiştir. Daha önce en büyük muhalefet örgütlenmesi olan Suriye Ulusal Konseyi, koalisyon grubundaki 60 sandalyeden sadece 22'sini kontrol etmektedir (BBC 2012a). Uluslararası düzeyde, Ulusal Koalisyon genel olarak olumlu yaklaşımlar görmüştür. İlk önce Körfez İşbirliği Örgütü'nün üye ülkeleri daha sonra Türkiye, Fransa, İngiltere, AB ve ABD, Suriye Ulusal Koalisyonu'nu Suriye halkının tek meşru temsilcisi olarak tanıdığını açıklamıştır. Aralık 2012 tarihinde Marakeş'te düzenlenen Suriye Halkının Dostları Konferansında 100 ülke Koalisyonu tanımıştır. Cihatçı gruplar başta olmak üzere muhalif kuvvetler üzerinde tam yönetim tesis edemeyen Ulusal Koalisyon, önde gelen asi gruplar tarafından Mayıs 2013 tarihinde bölgesel ve uluslararası aktörler tarafından kontrol edilmekle ve görevlerini yerine getirmemekle suçlanmıştır. Temmuz 2013'te İstanbul'da düzenlenen konferansta Ulusal Konsey yönetimi değiştirilmiştir. Suudi Arabistan'ın desteklediği Ahmet Carba, Katar'ın desteklediği adayı geçerek Ulusal Koalisyon'un başkanı seçilmiştir. Ulusal Koalisyon'un geçici hükümetinin başında Ahmet Tomeh bulunmaktadır.

2011 yılında kurulan Demokratik Değişim için Ulusal Eşgüdüm Komitesi 16 sol eğilimli siyasi parti, üç Kürt partisi ve bağımsız eylemcilerden oluşmaktadır. Suriye ordusunun sokaklardan çekilmesi Eşgüdüm Komitesi'nin koşulları arasında bulunmaktadır. Komite hükümetle müzakere ve dış müdahale konularında Suriye Ulusal Konseyi'nden farklı düşünmektedir. Eşgüdüm Komitesi, ordunun sokaklardan çekilmesi, barışçı göstericilere yönelik saldırılara son verilmesi ve tüm siyasi tutukluların serbest bırakılması karşılığında hükümetle diyalogdan yanadır. Söz konusu Komite uçuş yasağı gibi önlemler içerecek dış müdahalelere karşıdır ve Esed üzerindeki baskının arttırılması için ekonomik yaptırımlara ve diğer diplomatik önlemlere başvurulması gerektiğini düşünmektedir. Koşullu da olsa hükümetle diyalog çağrısında bulunan tek muhalefet grubu olma özelliğini taşımaktadır. Şiddeti reddeden ve hükümetle görüşmekten yana olan iç muhalefeti temsil eden Ulusal Eşgüdüm Komitesi,

Suriye Devrimi ve Muhalefet Güçleri Ulusal Koalisyonuna katılma sözü vermemiştir (BBC 2012a). Sol görüşlü muhalif Hasan Abdulazim Komite'nin başkanıdır. Eşgüdüm Komitesi, SUK ve Ulusal Koalisyonu'nu Türkiye ve Körfez Arap devletlerinin etkisinde hareket etmekle suçlamaktadır. Öte yandan SUK ve Ulusal Koalisyon, Eşgüdüm Komitesi'nin Suriyeliler arasında destekten yoksun olduğunu belirtmektedir.

Kürt Yüksek Komitesi, Temmuz 2012 tarihinde Demokratik Birlik Partisi (DBP ya da PYD) ve Irak Kürdistan Bölgesi Başkanı Mesut Barzani'nin inisiyatifıyla 13 Kürt partisinin ittifakı olan Kürt Ulusal Konseyi (KUK) arasında kurulmuştur. Komitenin Suriye'nin kuzey doğusunda hükümet kuvvetlerinin çekilmesinden sonra 2012 yazında ortaya çıkan fiili özerk Kürt bölgesini yönetmesi umulmuştur. Ancak KUK, Demokratik Birlik Partisinin yönetimi paylaşım anlaşmasına sadık kalmadığından şikayet etmiştir (BBC 2013). PKK bağlantılı bir örgüt olan PYD, kuzeydoğu Suriye'de fiilen özerk bir Kürt bölgesi idare etmektedir (BBC 2013b).

Suriye'de 100 bin civarında savaşıya kumanda eden bine yakın silahlı muhalefet grubunun olduğu belirtilmektedir. Bu grupların çoğunluğu küçüktür ve yerel seviyede mücadele vermektedir. Ancak bazıları aynı hedefi paylaşan gruplarla bir araya gelerek veya ittifak yaparak kuvvetli unsurlar olarak ortaya çıkmıştır.

Suriye ordusunu terk edenler tarafından Ağustos 2011'de Türkiye'de kurulan Özgür Suriye Ordusu silahlı mücadele eden bir muhalif gruptur. Bu ordu içerisinde rejim karşıtı tüm silahlı gruplar tanımlanmaktadır; bir taraftan Suriye ordusundan ayrılan askerler, diğer yandan silahlanan siviller bu orduyu oluşturmaktadır. Özgür Suriye Ordusu'nun komuta kademesi ülke dışında, Türkiye'de bulunmaktadır (BBC 2012a) ve BM raporuna göre ülke içindeki savaşan grupların kontrolünü de tam sağlamamıştır. Esed rejimine göre Özgür Suriye Ordusu dışında El-Kaide ve aşırı dinci bazı silahlı gruplar da hükümete karşı mücadele etmektedir.

Merkezi bir isyan liderliği oluşturmak için kurulan Özgür Suriye Ordusu Yüksek Askeri Konseyi, bazı muhalif tugayları bağlantılı hale getirmiştir. Konseyin 30 üyesi bulunmaktadır ve Suriye'deki beş isyan cephesi altışar üyeyle temsil edilmektedir. Halep- İdlib kuzey, Rakka-Deir El Zour-Hassaka doğu, Hama-Lazkiye-Tartus batı, Humus-Rastan merkezi ve Şam-Deraa güney cephelerini oluşturmaktadır (BBC 2013b).

Suriye İslami Kurtuluş Cephesi, Eylül 2012'de 20 kadar isyancı grubun bir araya gelmesiyle kurulan esnek bir ittifaktır. İlimli İslami gruplardan aşırı muhafazakar Selefi gruplara kadar farklı görüşleri taşıyan bu ittifaktaki grupların çoğu, Yüksek Askeri Konseyi tanımaktadır; ancak Ulusal Koalisyona şüpheli yaklaşmaktadır. Eylül 2013 tarihinde Şam ve çevresinde faaliyet gösteren

50 kadar grup İslam Ordusu ittifakını kurmuştur. İslam Ordusunun kurulmasının Suriye'deki El Kaide bağlantılarının yayılmasını önlemek üzere Suudi Arabistan girişimi olduğuna inanılmaktadır. Riyad, ittifakta yer alan cihat yanlısı olmayan gruplar ve Selefi örgütlere bağlılık karşılığında silah ve para yardımı yapmaktadır (BBC Türkçe 2013).

Suriye İslam Cephesi, Aralık 2012'de kurulan ve 11 aşırı İslami grubu içeren bir koalisyonudur. Ülkenin her tarafında mücadele yürüten koalisyon, hükümetle savaşan en kuvvetli muhalif güç haline gelmiştir. Yüksek Askeri Konseyin şemsiyesi altına girmeyi kabul etmeyen ve bağımsız hareket eden koalisyon, savaş alanlarında Konsey bağlantılı gruplarla işbirliği yapmaktadır. Sünnilerin idare ettiği bir İslam devleti kurulmasını talep eden koalisyon, El Kaide bağlantılı gruplarla da işbirliği yapsa da küresel bir cihat çağrısı yapmaktadır (BBC 2013b).

El Nusra Cephesi ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) öne çıkan gruplardır. El Nusra, Irak El Kaidesini de içeren şemsiye bir militan yapılanma olan Irak İslam Devleti'nin yardımıyla 2011 ortalarında kurulmuştur. Varlığını Ocak 2012'de ilan etmiş ve en etkili muhalif gruplardan biri haline almıştır. İdlib, Halep ve Deir al-Zour başta olmak üzere El Nusra savaşçıları Suriye'nin 14 vilayetinden on birinde eylem yapmaktadır. Başlangıçta büyük şehirlerde intihar saldırıları gerçekleştiren grubun savaşçıları daha sonra, muhalif operasyonlarda yer almaya ve büyük saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Kuzey Suriye'de bazı bölgeleri kontrol altında tutmaktadır. El Kaide'ye olan bağlılığını ilan eden El Nusra, sosyal hizmetler sağlayarak ve kamu işlerini yerine getirerek halk arasında destek bulmaya çalışmaktadır (BBC 2013b).

Irak İslam Devleti, Nisan 2013'te El Nusra ile birleşip İŞİD'in kurulduğunu ilan etmiştir. El Nusra bu birleşmeyi kabul etmediğini açıklasa da İŞİD operasyonlarına devam etmiş ve çok sayıda cihat taraftarı yabancı savaşçıyı bünyesine katmıştır. İŞİD kuzey ve doğu Suriye'de aktiftir. Diğer muhalif gruplarla gergin bir ilişkisi bulunan İŞİD, Halep, İdlib ve Rakka'da belediyelerin kontrolüne ortaklık etmektedir (BBC 2013b).

Silahlı faaliyet gösteren Kürt muhalif grupları arasında en önemlisi PYD'nin silahlı kanadı olan Halk Savunma Birlikleri'dir. Bu yapılanma 2012 yazında hükümetin Kürt bölgelerinden çekildiği zaman bölgesel bir güç olarak ortaya çıkmış ve güvenlik sağlamaya çalışmıştır. PYD Kürtleri çatışmanın dışında tutmaya ve toprak kazanımlarını pekiştirmeye gayret etse de Halk Savunma Birlikleri ve cihatçı örgütler arasında bazı sınır kasabaları ve Halep'in bazı bölgelerinin kontrolü yüzünden çatışmalar yaşanmıştır. Bu örgüt Esed'in vekili gibi hareket etmekle suçlanmaktadır (BBC 2013b).

Görüldüğü üzere Suriye'de muhalefet parçalanmış, lidersiz ve ortak bir ideolojiden yoksun görüntü vermektedir (Shaikh, 2011, s. 235). Muhalefetin

Suriye'de olup bitene yaklaşımları arasında farklarla beraber lojistik anlamda da sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Sayısız komitenin varlığı bir anlamda ülkedeki ayrımları pekiştiren bir unsur olabilmektedir. Yine ülke içinde iletişimi sağlamak da önemli bir sorun olarak muhaliflerin önünde durmaktadır (Wieland, 2011, s. 56).

Yine tüm muhalif gruplara liderlik edebilecek, hatta olası Esed sonrası geçiş dönemini yönetecek ne bir lider ne de bir kurum bulunmaktadır. Mısır ve Tunus örneklerinde muhalefeti toparlayan ve geçiş döneminde önemli roller oynayan kurum olarak ordu ön plana çıkmıştır. Suriye'deki muhalefete bakıldığında rejime alternatif olabilecek güçlü bir liderlik görülmemektedir. Bu bakımdan Suriye muhalefeti bir dış müdahale olmaksızın rejimin yerini dolduracak kapasitede olmadığı için eleştirilmektedir (Hinnebusch, 2012, s. 110).

Muhalifler açısından bakıldığında muhalefet eşitlik, sivil katılım, laiklik gibi birtakım prensipler üzerinde dursa da muhalefetin bunların ötesinde Suriye'nin geleceğine dair elle tutulur net bir vizyonunun olmadığı görülmektedir. Mesela Suriye Ulusal Konseyi'nin siyasal programının çok da güçlü olmadığı belirtilmektedir. Programın Esed'in gidişinden sonra sistemin sağlıklı işleme devam edeceği varsayımı üzerine inşa edildiği ifade edilmektedir (International CrisisGroup, 2011, s. 6). Ancak Esed sonrası oluşturulacak olası bir hükümetin de şu an rejimin karşı karşıya kaldığı çıkmazlarla ve kısıtlamalarla yüzleşmek zorunda kalacağı açıktır (Hinnebusch, 2012, s. 113).

17 Mart 2011 tarihinde birkaç göstericinin tutuklanmasıyla fitili ateşlenen gösteriler karşısında Beşar Esed ilk başta, protestoları engelleyebilmek için baskı ve taviz karışımı bir politika izlemeye çalışmıştır. Rejim karşıtı olayları durdurmak isteyen Esed, kamu çalışanların ücretlerinde iyileştirmeler yapmıştır. Yeni sosyal yasaların çıkmasını sağlamıştır. İletişimin ve ekonominin liberalleşmesi yönünde adımları savunmuştur.

Suriye'de ayaklanmalar henüz başlamadan diğer örneklerle bakarak Esed kamuda çalışanlara ve emeklilere 360 milyon dolarlık petrol yardımı ve 400.000 fakir aileye 270 milyon dolarlık nakdi yardım yapmış ve daha önce ilaçlarda ilan edilen zamları geri çekmiştir. 17 Şubat 2011'de temel gıda maddelerine uygulanan vergilerin düşürüldüğünü açıklamıştır. 25 Mayıs 2011'de petrol fiyatı %25 düşürülmüştür. Ancak kısa zaman sonra, değişim talepleri karşısında Esed şiddet ve baskı yöntemlerine yönelmiştir (Al-Hadj, 2011, 2).

Olayların başlamasının ardından, Cumhurbaşkanı Esed'in talebi üzerine, Başbakan Muhammed Naci Otri başkanlığındaki hükümet 29 Mart 2011'de istifasını sunmuş, yerine 14 Nisan'da yeni hükümet kurulmuştur. Diğer yandan, Cumhurbaşkanı Esed, olayların önüne geçebilmek için 21 Nisan 2011'de 1963 yılından beri uygulanan olağanüstü hal yasasını kaldırmış, Devlet Yüksek Güvenlik Mahkemesini ilga etmiş ve barışçı gösterilere izin veren yeni bir ya-

sa kabul etmiştir. Sonuncusu 29 Ekim 2013 tarihinde olmak üzere Esed birçok kez genel af ilan etmiştir (Dünya 2013). Yerel ve kırk yıl aradan sonra çok sayıda partinin katıldığı parlamento seçimleri düzenlenmiştir (Ntvmsnbc 2012). 26 Şubat 2012 tarihinde özellikle Baas Partisinin devletin ve toplumun lideri olduğunu belirten 8. maddenin yer almadığı yeni anayasa taslağı referandumu sunulmuştur. Suriye rejimi kabul oylarını %89,4 olarak açıklamıştır (Trthaber 2012).

Suriye'deki ayaklanmalar hızlıca iç savaş hali alıp üç yıla yakın süredir devam ederken rejim hala ayakta durmakta ve mücadele etmektedir. Önemli bir muhalefet grubuna karşı hala ülkede kararsız çoğunlukla beraber rejime destek veren önemli bir grup bulunmaktadır. Rejimin en ateşli savunucuları mevcut sistemden rant elde eden ve daha çok Esed ailesine mensup gruptur. Bu "derin devletin" Esed'e Mısır'da Mübarek'in sahip olmadığı sağlam bir dayanak teşkil ettiği söylenmektedir (Shaikh 2011, 233). Yine Sunni burjuvazi, kamu çalışanları ve başta Nusayriler ve Hıristiyanlar olmak üzere azınlıklar da rejimin destekçi tabanını oluşturmaktadır.

Gösterilerin ortaya çıktığı her Arap ülkesinde mevcut rejimlerin varlığını sürdürmesi ordunun takınacağı tutuma bağlı kalmıştır. Askerlerin halkın veya yönetimin yanında yer alması olayların seyrini etkilemiştir. Kendine güvenen Suriye rejimi, muhalefeti ve isteklerini meşru olarak kabul etmemiş ve buna mukabil onları terörist ve isyancı ilan ederek onlara karşı bir düzen sağlama mücadelesine girişmiştir. Muhalefetin rejimi bölme, özellikle orduyu parçalama istekleri gerçekleşmemiştir. Hükümetten üst düzey istifalar henüz geniş çaplı yaşanmamıştır. Yine 200.000 kişilik bir ordu olan Suriye ordusundan kopuşlar yaşansa da ordudan ayrılıp muhalefet safına geçen asker sayısı Libya'dakine ulaşmamıştır (Hinnebusch 2012, 110).

Öte yandan Beşar Esed, muhalefeti bölme stratejileri uygulamaktadır. Muhalefetle diyalog çerçevesinde Başkan Yardımcısı Faruk Şara liderliğinde "Ulusal Diyalog" programı uygulanmış ve ülkenin dört bir tarafından delegasyonlarla toplantı yapılmıştır (Shaikh 2011, 236). Rejim hala önemli bir tabana ve elinde terörist olarak nitelendirdiği grupların mücadelesine karşı kullanabileceği zihinsel ve lojistik potansiyele sahiptir.

Suriye rejimi yaşanan olayları "kriz" olarak değerlendirmekte ve buna neden olan sorunları çözmekten ziyade bir an önce krizi sonlandırmak istemektedir. Rejimin bu krizden çıkış için uyguladığı yöntem ise bir taraftan yapısal olmayan reform vaatleri ve yardımlarla ekonomik sorunları bertaraf etmek diğer yandan da baskı ve şiddet yoluyla halkı susturmaya çalışmaktır. Beşar Esed'e göre siyasi reform ve teröre karşı mücadele olmak üzere reformun iki önemli yönü bulunmaktadır (Presidentsassad 2012). Yine Esed Suriye Arap televizyonuna verdiği mülakatta güvenlik çözümünden çok siyasi çözümü ter-

cih ettiklerini söylerken bile güvenliğin sağlanmasının önemine dikkat çekmektedir (Presidentassad 2011b).

Rejim krizden öte bir sorun göremediği için uzun vadeli olumlu sonuçları olacak strateji ve kararlardan ziyade kısa vadeli sonuçları olacak kararla kriz yönetimi uygulamıştır. Bazıları bunun rejimin “zaman kazanma” stratejisi olduğunu vurgulamaktadır (Colombo 2011, 9). Mücadelesini sürdürmek adına rejimin elle tutulur bir ekonomik stratejisi bulunmamaktadır. Mesela uygulanan yaptırımlara karşılık rejimin herhangi bir hazırlığı görülmemektedir (International Crisis Group 2011, 1). Kapsamlı ve gerçek reformları hayata geçirmek konusundaki kapasite eksikliği ve gönülsüzlüğü ile beraber rejim aşırı otoriter eğilimlerine de devam edebilmektedir (Haddad Yaz 2011, 57).

Diğer taraftan rejimin kendisi, vaatler ötesine geçemeyen net çözümler sunamasa da kendi çözümünü dışındaki çıkışların ülkede istikrarsızlık yaratacağı söylemi ile de prim sağlamaya çalışmaktadır. Bu kısır döngü içerisinde Esed rejiminin söylemi muhalefetin reform çağrılarını yasadışı olarak nitelenmek ve sorunu çözmekten ziyade güvenlik araçları ile baskı altına almaktır (Wieland 2011, 52). Rejimin baskı ve şiddeti, muhalefet ve uluslararası toplum etkili bir çözüm yolu öneremediği için artarak devam etmiş ve iç savaş kimyasal silahların dahi kullanıldığı bir boyuta gelmiştir.

Suriye rejiminin elinde 1.000 tondan fazla kimyasal silah maddesi bulunduğu tahmin edilmektedir (BBC 2013c). En büyük kimyasal saldırı 21 Ağustos 2013 tarihinde Şam'ın doğusunda gerçekleştirilmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'un savaş suçu olarak nitelendiği saldırıda 1.300'den fazla insanın hayatını kaybettiği muhalifler tarafından iddia edilmiştir. Kimyasal silahların kendi rejimi tarafından kullanıldığını kabul etmeyen Esed, dış güçler tarafından desteklenen muhalif grupları kaybetmekte oldukları mücadeleyi tersine çevirebilmek için kimyasal silah kullanmakla suçlanmıştır (BBC 2013c).

3. Uluslararası Boyut

Suriye'nin uluslararası sistemdeki konumu, rejimin ayaklanmalar karşısında direncini arttıran önemli bir unsurdur. Esed'e göre Suriye'nin jeostratejik pozisyonu ve sahip olduğu potansiyel sayesinde ona karşı mücadele eden ülkelere karşı Suriye'nin eli güçlüdür (Presidentassad 2011b). Uluslararası konjunktörde Suriye rejiminin dayandığı en önemli unsur bölgede İsrail'in varlığı ve Suriye'nin buna karşı takındığı tavrıdır. 1967 Arap-İsrail Savaşlarında güneybatı Suriye'deki Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgali Arap-İsrail sorununu Suriye'nin sadece dış politikasını değil aynı zamanda iç politikasının da en önemli meselesi haline getirmiştir. Suriye rejimi kendisini Filistin haklarının, Arap onurunun ve Suriye egemenliğinin yegane koruyucusu olarak ko-

numlandırmaktadır. Bu tavır, rejimin yeri geldiğinde reform ihtiyaçlarına gereğince cevap verememesinin bir bahanesi olarak iç politikayı etkilemiştir. Aynı zamanda bu tavır Esed rejimlerine toplumsal desteğin artmasına da yardımcı olmuştur. İsrail'e karşı izlenen politika rejimin bir anlamda güvenlik sübabı olmuştur (Al-Hadj 2011, 11-12).

Suriye'nin İran ile olan stratejik ilişkileri de her ne kadar onun uluslararası izolasyona maruz kalmasına neden olsa da aynı zamanda onun bölgesel konumunun önemini arttırmaktadır. Çünkü Suriye'nin İran ve ona paralel geliştirdiği Lübnan'da Hizbullah ve Filistin'de Hamas ile olan ilişkileri bölgede hassas bir dengeyi temsil etmektedir (Colombo 2011, 4). Orta Doğu'nun en ciddi sorunlarının kilit taşı olması nedeniyle Suriye, bu haline olası uluslararası müdahaleler için caydırıcı unsur olarak güvenmektedir. Zira Suriye diğer Arap ülkeleri Tunus, Mısır ve Libya gibi içeriye doğru patlamayacaktır; o ancak kendisi ile beraber başka ülkeleri de etkileyecek dışarıya doğru bir patlama sergileyecektir (New York Times 2011).

Uluslararası topluma bakıldığında Suriye'deki ayaklanmalar ve iç savaş ile ilgili olarak farklı yaklaşımların ve hesapların olduğu görülmektedir. ABD'nin geriden desteklediği Esed karşıtı grubu Suudi Arabistan, Katar, Türkiye ve Fransa oluşturmaktadır. Suriye'ye karşı bölgede Suudi Arabistan ve Katar dışında Lübnan'daki Hariri liderliğindeki grup ve yeni Libya rejimi mücadele etmektedir. Katar ve Suudi Arabistan muhaliflere para ve silah desteği sağlamaktadır. Katar ve Suudi Arabistan'ın ortak çabası ile Arap Birliği, Suriye'ye karşı tecrit politikalarının bir parçası olarak yaptırımlar hayata geçirmiştir (Ayhan 2011). Arap Birliği'nin yaptırımları yanında Türkiye, Avrupa Birliği ve ABD de Suriye'ye yaptırım uygulamakta ve Esed rejimini halkın meşru temsilcisi saymamaktadır.

Suriye'yi uluslararası düzeyde izole etmeye çalışan bu gruba karşı Suriye uluslararası ve bölgesel destekten yoksun değildir. Suriye'nin eskiden en önemli destekçisi olan Rusya, yine uluslararası baskı karşısında Suriye'ye destek olmaya devam etmektedir. Rusya ile beraber Çin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olarak Konsey'de Suriye'ye karşı bir kararın çıkmasını engellemişler; böylece Libya örneğinde olduğu gibi Suriye'ye dış müdahale yolu henüz açılmamıştır. Suriye ayrıca, bölgede Lübnan'daki Hizbullah ve stratejik ortak İran (Şen 2012) ve bir ölçüde Irak tarafından desteklenmektedir.

Uluslararası ilişkilerde Suriye rejimi giderek tedrice maruz kalmaktadır. Özellikle Arap Birliği'nin yaptırım kararları ile rejim iyice yalnızlaşmaktadır. Buna mukabil Suriye Ulusal Konseyi'nin tanınırlığı artmıştır. BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle Suriye'ye karşı yaptırım kararı Ekim 2011 (Security Council 2011) ve Şubat 2012 (Security Council 2012) tarihlerinde alınamamıştır. Ancak BM Genel Kurulu 16 Şubat

2012 tarihli oturumunda ülkedeki şiddeti kınayan ve bir an önce durdurulmasını talep eden kararı 137 evet oyu ile kabul etmiştir (General Assembly 2012a). Benzer bir karar 20 Aralık 2012 tarihinde de alınmıştır (Genral Assembly 2012b). Ancak bu kararların bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu kararların pratikteki faydası, BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, daha sonrada onun yerine Cezayir eski Dışişleri Bakanı LakhdarBrahimi'nin BM ve Arap Birliği'nin ortak Suriye temsilcisi olarak atanması olmuştur. Suriye hükümeti ve muhalefet arasında kapsamlı siyasi diyalog yoluyla Suriye'de şiddeti ve insani krizi durdurmak, Suriye halkının demokratik taleplerine yanıt verecek, barışçıl ve herkesi kapsayan, Suriyeliler tarafından yürütülecek siyasi çözümü kolaylaştırmak için Suriye içinde ve dışında ilgili tüm taraflarla geniş istişarelerde bulunmakla görevlendirilen özel temsilcinin faaliyetleri de şuna kadar sonuç getirmemiştir.

Suriye'deki şiddetin son bulmasına yönelik uluslararası çabaların koordine edilmesi amacıyla Suriye Halkının Dostları Grubu oluşturulmuştur. Grup bir tanesi 1 Nisan 2012 tarihinde İstanbul'da olmak üzere birçok toplantı yapmıştır. Grup, Suriye muhalefetinin yanında yer alarak nihai toplantısında Suriye'ye uygulanan yaptırımları sıkılaştırma, bu yaptırımların daha fazla ülke tarafından uygulanmasını sağlama, muhalefete sağlanan desteği artırma ve Suriye halkının kendini korumak için başvurduğu meşru tedbirleri destekleme kararı almıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2013). Nitekim, 12 Aralık 2012 tarihinde Marakeş'te gerçekleştirilen Suriye Halkının Dostları Grubu'nun dördüncü toplantısında uluslararası toplum Suriye halkına verdiği desteği ortaya koymuş, söz konusu toplantı vesilesiyle Esed rejiminin meşruiyetini kaybettiği bir kez daha teyit edilmiş, Suriye Ulusal Koalisyonu 114 ülke ve 13 uluslararası kuruluş tarafından Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2013).

14-15 Ağustos 2012 tarihlerinde Cidde'de düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) 4. Olağanüstü İslam Zirvesi'nde Suriye'nin İİT üyeliğinin askıya alınması yönünde bir karar kabul edilmiştir. Arap Birliği de tüm çözüm öneren çağrılarını Suriye'nin cevap vermemesi üzerine bazı yaptırımları hayata geçirmiştir. Mesela Suriye Merkez Bankası ile olan finansal işlemleri durdururken bazı Suriyeli yetkililere seyahat yasağı getirmiştir (BBC 2011). Ama en önemlisi Arap Birliği'nin Suriye'nin üyeliğini 12 Kasım 2011 tarihinde askıya almasıdır (The Guardian 2011). Rusya'nın tavsiyesi üzerine 19 Aralık 2011 tarihinde Suriye, Arap Birliği ile protokol imzalamış ve 24 Aralık'ta Arap Birliği gözlemci heyetine kapılarını açmıştır. 23 Ocak 2012'de heyet yayınladığı rapor ile BeşarEsed'in görevini yardımcısına devretmesi ve Ulusal Birlik hükümetinin kurulması çağrısında bulunmuştur. Suriye rejiminin bu çağrıyı reddetmesi ve artan güvenlik endişeleri neticesinde Birlik, heyetin görevini askıya almıştır (BBC 2012b). 1 Eylül 2013 tarihinde Kahire'de toplanan Arap Bir-

liği, kimyasal silahlar kullanarak suç işleyen Suriye rejimine karşı uluslararası toplumun sorumluluk üstlenerek uluslararası bir müdahale yapması gerektiği çağrısında bulunmuştur. Bu açıklama Batının askeri müdahalesini desteklemek için önemli bir adım olarak değerlendirilse de ABD'nin umduğu açık tasdikin gerisinde kalmıştır (Nytimes 2013).

Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi Suriye'ye yaptırım kararları alamasa da başta Arap Birliği olmak üzere AB gibi bölgesel örgütler, Türkiye gibi bazı bölge devletleri ve ABD, Suriye'ye diplomatik baskı ve çeşitli ekonomik yaptırımlar uygularken muhaliflere yardım sağlamaktadır. Türkiye, Suriye hükümeti ve merkez bankası ile olan tüm banka işlemlerini durdurmuş, kredi anlaşmasını askıya almış, silah alım-satımını durdurmuş, Suriye hükümetinin Türkiye'deki malvarlığını dondurmuş ve Esed'in lider takımının ülkeye girişlerini yasaklamıştır. Buna karşılık Suriye de Türkiye ile olan serbest ticaret anlaşmasını askıya aldığı açıklamıştır (Bloomberg 2011).

Neredeyse üç yıldır devam etmekte olan Suriye krizi ilerledikçe, Türkiye ve Suriye birkaç yıl öncesine kadar sergiledikleri iyi ilişkilerden çok uzaklaşmışlardır. Suriye'deki insani krizin daha en başında Türkiye, Suriyeli sığınmacılara kapılarını açmıştır. Türkiye, Esed rejimiyle diyalog yollarını açık tutarak yönetimden halkın reform taleplerine kulak vermesini istemiştir. Suriye'nin baskıcı devlet aygıtlarını kullanarak halkına karşı şiddet eylemlerine başvurması ve uyguladığı şiddeti giderek artırmasıyla Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler kopmuştur. Türkiye, Suriye'deki krizin halkın beklentileri doğrultusunda çözümü yönünde uluslararası alanda sarf edilen çabalara aktif katkı sağlarken ülkesinde 500 binden fazla Suriyeliyi misafir eder konuma gelmiştir.⁴ Öte yandan, muhalifler ve rejim arasındaki kanlı mücadelenin Türkiye sınırına kadar gelmesi ve bir keşif uçağımızın uluslararası sularda Suriye tarafından düşürülmesi hükümeti harekete geçirmiştir. Askeri angajman kuralları değiştirilerek Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye'den sınırımıza yaklaşan her askeri unsuru tehdit olarak değerlendireceği ve askeri hedef olarak muamele edeceği açıklanmış ve sınırdaki askeri hareketlilik gözle görülür biçimde arttırılmıştır (Habertürk 2012). Suriye'den kaynaklanan askeri tehdit ve saldırılara misliyle cevap verilirken TBMM Genel Kurulu, 4 Ekim 2012 tarihli ve 1025 sayılı Kararıyla ülkemize yönelebilecek risk ve tehditlere karşı zamanında ve süratle hareket etmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla hazırlanan tezkereyi kabul etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı 2013). Ayrıca Suriye rejimini kınayan NATO, 4 Aralık 2012 tarihinde ittifakın ortak savunma prensibi kapsamında

⁴ Türkiye'de sığınmacıların kaldığı 20 kampta 200 bin kişinin barındığı, 500 binden fazla Suriyelinin de kamplar dışında başka şehirlere dağılmış olduğu, kampların Kasım 2013 itibarıyla maliyetinin 1 milyar 350 milyon lira olduğu belirtilmektedir (Zaman 2013b).

Türkiye'ye hava savunma sistemleri gönderme kararı almıştır (NATO 2012).

11 Şubat'ta Cilvegözü sınır kapısında ve 11 Mayıs'ta ise Reyhanlı ilçe merkezinde düzenlenen bombalı saldırılarda onlarca vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Saldırıların Suriye rejiminin desteklediği gruplar tarafından gerçekleştirildiği yaygın bir biçimde tartışılmıştır. Suriye rejiminin istihbarat örgütü El Muhaberat ile bağlantılı bazı grupların benzer nitelikteki saldırı planları önlenmiştir (Zaman 2013). Daha sonra Suriye'deki durumun oluşturduğu tehdit ve riskler çerçevesinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve gerekli düzenlemelerin Hükümet tarafından belirlenecek esaslarına göre yapılması için, Hükümete verilen izin süresinin Anayasanın 92. maddesi uyarınca 4 Ekim 2013 tarihinden itibaren bir yıl süreyle uzatılması kabul edilmiştir. Kabul edilen tezkerede, Suriye'deki ihtilafın, bölgesel ve uluslararası barış, güvenlik ve istikrara yönelik giderek artan bir tehdit oluşturduğu belirtilmiş ve Türkiye'nin bu tehdidi her geçen gün daha fazla ve yakından hissettiği ifade edilmiştir. Ayrıca Suriye rejiminin uluslararası hukuku hiçe sayarak uyguladığı şiddet politikaları sonucu sınırlarımıza yönelik kitlesel göç hareketiyle karşı karşıya kalınabileceği ve kimyasal silahların da kullanıldığı vurgulanmıştır (TBMM 2013).

4. Sonuç

Suriye'de üç yıla yakın bir süredir devam eden iç savaşta 120 binden fazla insan hayatını kaybederken 4 milyondan fazla insan kendi ülkesinde yerlerinden edilmiş ve 2 milyon insan başka ülkelerde mülteci konumuna düşmüştür. Mültecilerin yarısından fazlası 18 yaşın altındadır. Kimyasal silahların kesin bir şekilde kullanıldığının tespit edilmesi rejim, muhalefet ve uluslararası toplumun pozisyonlarında değişikliğe neden olmuştur (Han 2013, 36). Şam'ın doğusundaki saldırı sonrası İngiltere, Fransa ve ABD askeri müdahale yönünde niyet beyan etmişlerdir. Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar ile birlikte Suriye muhalefetine önemli bir bölümü müdahale fikrini desteklerken Rusya müdahaleye kesinlikle karşı çıkarak Esed rejiminin yanında yer almıştır. Kimyasal silah kullandığını kabul etmeyen rejim, artan uluslararası baskı ve ABD'nin askeri tehdidi karşısında kimyasal silah stokunu yok etmeyi kabul etmek zorunda kalmıştır.

ABD ve Rusya, Suriye'nin kimyasal silahlarını nasıl ortadan kaldırması gerektiği konusunda Cenevre'de 14 Eylül 2013 tarihinde anlaşmışlardır. ABD askeri müdahale fikrini askıya alırken Suriye Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'na dahil olmuştur. ABD-Rusya mutabakatı 27 Eylül 2013 tarihinde alınan BM Güvenlik Konseyi kararıyla uluslararası bağlayıcılık kazanmıştır (UN Security Council 2013). Bu kapsamda Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (KSYÖ) ve BM müfettişleri, 6 Ekim 2013 tarihinde kimyasal silah-

ların imhasına başlamıştır. KSYÖ, Suriye'nin beyan edilmiş tüm kimyasal silah üretme, karıştırma ve dolun teçhizatının 31 Ekim 2013 tarihi itibarıyla imha edildiğini teyit etmiştir (OPCW 2013). Suriye'nin elindeki tüm kimyasal silah madde ve teçhizatın imhasının 2014 yılının ilk yarısında tamamlanması gerekmektedir. Aksi takdirde Güvenlik Konseyi'nin 2118 sayılı Kararı, askeri kuvvet kullanımına izin veren BM Şartı'nın VII. Bölümüne atıfta bulunmaktadır (UN Security Council 2013).

Ülkedeki şiddet sarmalı içinde tarafların tek başlarına müzakere edebilmeleri uzak gözükmektedir. Bu noktada üçüncü tarafların arabuluculuğu önem kazanmaktadır (Yılmaz 2011). Ancak uluslararası toplumun konuya yaklaşımındaki farklılıklar, arabuluculuğun etkisi konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır. Sağduyulu yaklaşım ve müzakerelerde arabuluculuğun tarafları silahlandırmak veya askeri müdahale seçeneklerinden daha iyi sonuçlar vereceği belirtilmelidir. Bu doğrultuda BM Güvenlik Konseyi çok yakın bir zamanda Suriye krizinin çözümüne yönelik kapsayıcı bir uluslararası konferansın düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (UN Security Council 2013). Bu doğrultuda BM Genel Sekreteri, Suriye ile ilgili uluslararası bir konferansın rejim ve muhalefetin katılımıyla 22 Ocak 2014 tarihinde Cenevre'de düzenleneceğini duyurmuştur.

KAYNAKÇA

- Al-Hadj, Elie. "Why Syria's Regime is Likely to Survive." *MERIA Journal* 15, no. 1 (Mart 2011).
- Ayhan, Veysel. "Türkiye ve Arap Birliği'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları ve Olası Sonuçları." ORSAM, 2011.
- BBC. 27 November 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15901360> (Kasım 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- . 24 February 2012b. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-17144805> (Kasım 24, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- . *BBC*. 24 September 2013c. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23927399> (Ekim 10, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- . *BBC News*. 17 October 2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15798218> (Kasım 22, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- . *BBC News*. 2013 October 2013b. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15798218> (Ekim 22, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- . *BBC Türkçe Haberler*. 11 Aralık 2012a. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/11/121112_syrian_opposition_guide.shtml (Aralık 11, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- BBC Türkçe. *BBC Türkçe*. 08 Kasım 2013. http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/11/131108_saudi_arabistan_suriye.shtml (Kasım 08, 2013 tarihinde erişilmiştir).

tarihinde erişilmiştir).

- Bellin, Eva. "Reconsidering the Robustness of Authoritarianism in the Middle East." *Comparative Politics*, January 2012: 127-149.
- Bloomberg. 01 December 2011. <http://www.bloomberg.com/news/2011-12-01/eu-u-s-toughen-syria-sanctions-as-un-says-crackdown-death-toll-increase.html> (Aralık 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Bölme, Ufuk Ulutaş ve Selin m. "Suriye'de Aktörler: Rejim, Muhalefet, Dini Yapı ve Medya." *SETA Kim Kimdir?*, no. 3 (Şubat 2012).
- Carnegie Endowment and Fride. "Arap Political Systems: Baseline Information and -Syria." 2008.
- Central Intelligence Agency. *CIA*. 11 July 2013. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (Ocak 02, 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Colombo, Silvia. "Syria and Lebanon: Diverging Paths of State Unsustainability." *MEDPRO Technical Report*, no. 6 (Haziarn 2011).
- Dünya. 29 Ekim 2013. <http://www.dunya.com/suriyede-butun-suclara-genel-af-206356h.htm> (Ekim 30, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- General Assembly. *General Assembly Department of Public Information*. 16 February 2012a. <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/ga11207.doc.htm> (Aralık 23, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Genral Assembly. *General Assembly Department of Public Information*. 20 December 2012b. <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/ga11331.doc.htm> (Aralık 23, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Goulden, Robert. "Housing, inequality, and economic change in Syria." *British Journal of Middle Eastern Affairs* 38, no. 2 (2011).
- Habertürk . 28 Haziran 2012. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/754647-angajman-kurallari-degisti-askeri-hareketlilik-artti> (Temmuz 7, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Haddad, Bassam. "The Political Economy of Syria: Realities and Challenges." *Middle east Policy* XVIII, no. 2 (Yaz 2011).
- Han, Ahmet K. "Suriye'de Kimyasal Silah Kullanımı: Gerçekten bir "Oyun Dönüştürücü" mü?" *Ortadoğu Analiz*, Eylül 2013: 35-44.
- Hinnebusch, Raymond A. "Modern Syrian Politics." *History Compass* 6, no. 1 (2008).
- Hinnebusch, Raymond A. "State, Civil Society, and Political Change in Syria." *Civil Society in the Middle East* içinde, düzenleyen Augustus R. Norton. New York: Brill, 1996.
- Hinnebusch, Raymond A. "Syria: from 'authoritarian upgrading' to revolution?" *International Affairs* 88, no. 1 (2012).
- Huntington, Samuel. *Political Order in Changing Societies*. New Haven : Yale University Press, 1996.
- International Crisis Group. "Uncharted Waters: Thinking Through Syria's Dynamics." *Middle East Briefing*, 24 Kasım 2011.

- Khashan, Hial. "The View from Syria and Lebanon." *Middle East Quarterly* 18, no. 3 (Yaz 2011).
- Kilo, Michel. "Syria... the road to where?" *Contemporary Arab Affairs* 4, no. 4 (Ekim 2011).
- Lundgren-Jörum, Emma. "Discourses of a Revolution: Framing the Syrian Uprising." *Ortadoğu Etütleri* 3, no. 2 (Ocak 2012).
- Mercan, M. Hüseyin. *Suriye: Rejim ve Dış Politika*. İstanbul: Açılım Kitap, 2012.
- NATO. 4 December 2012. http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_92861.htm (Aralık 15, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- New York Times. 27 November 2011. http://www.nytimes.com/2011/11/27/opinion/sunday/Friedman-in-the-arab-world-its-past-vs-the-future.html?_r=1 (Kasım 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Ntvmsnbc. 15 Mayıs 2012. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25349186/> (Aralık 23, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Nytimes. 1 Eylül 2013. <http://www.nytimes.com/2013/09/02/world/middleeast/saudi-arabia-syria-military-action.html?ref=arableague> (Eylül 23, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- OHCHR. *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Office of the High Commissioner for Human Rights, 2012.
- OPCW. *Organisation For the Prohibition of Chemical Weapons*. 31 October 2013. <http://www.opcw.org/news/article/syria-completes-destruction-activities-to-render-inoperable-chemical-weapons-production-facilities-a/> (Kasım 1, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Orhan, Veysel Ayhan ve Oytun. "Antalya'da 1-2 Haziran 2011 Tarihlerinde Gerçekleştirilen "Suriye'de Değişim Konferansı"nın Tam Deşifresi." ORSAM, 2011.
- Presidentassad. August 2011b. http://www.presidentassad.net/INTERVIEW/S/Al_Assad_Interviews_2011/Bashar_Al_Assad_Syrian_TV_Interview_August_2011.htm (Kasım 15, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Presidentassad. August 2011a. http://www.presidentassad.net/SPEECHES/Al_Assad_Speeches-2011/Bashar_Al_Assad_Army_Day_Speech_1_August_2011.htm (Kasım 12, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Presidentsassad. January 2012. http://www.presidentassad.net/SPEECHES/Al_Assad_Speeches-2012/Bashar_Al_Assad_Damascus_University_Speech_January_2012.htm (Kasım 15, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Security Council. *Security Council Department of Public Information*. 4 October 2011. <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10403.doc.htm> (Aralık 23, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- . *Security Council Department of Public Information*. 4 February 2012. <http://www.un.org/News/Press/docs/2012/sc10536.doc.htm> (Aralık 23, 2012 tarihinde erişilmiştir).

- Shaikh, Michael S. Doran and Salman. "Syria The Ghosts of Hama." *The Arab Awakening America and the Transformation of the Middle East* içinde, yazan Kenneth M. Pollack. Washington D.C.: The Brookings Institution Press, 2011.
- Süer, Berna. "Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi." *Akademik ORTA DOĞU*, 2012: 1-20.
- Şen, Gülriz. "İran ve "Arab Baharı": Bağlam, Söylem ve Siyaset." *Ortadoğu Etütleri* 3, no. 2 (Ocak 2012).
- TBMM, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Karar No. 1047*, 03 Ekim 2013. http://www.tbmm.gov.tr/tbmm_kararlari/karar1047.html (Ekim 03, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. *Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri*. 2013. <http://www.mfa.gov.tr/turki-ye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (Ocak 14, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- The Guardian. 12 November 2011. <http://www.guardian.co.uk/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league> (Kasım 20, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- The Wall Street Journal. *Interview with Bashar Al-Assad* . 31 Ocak 2011. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703833204576114712441122894.html> (Aralık 25, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Trthaber. 27 Şubat 2012. <http://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyede-referandum-sonucu-30288.html> (Aralık 23, 2012 tarihinde erişilmiştir).
- Ulutaş, Ufuk. "The Syrian Opposition in the Making: Capabilities and Limits." *Insight Turkey* 13, no. 3 (2011): 87-106.
- UN Security Council. *UN Security Council S/RES/2118* . 27 September 2013. [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118\(2013\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2118(2013)) (Eylül 30, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- UN. *United Nations News Center*. 6 May 2013. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=44834#.UZDSzDes9p0> (Mayıs 13, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Wieland, Carsten. "Between Democratic Hope and Cenrifugal Fears, Syria's Unexpected Open-ended Intifada." *Internationale Politik and Gesellschaft*, no. 4 (2011).
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. "Suriye: Süreklilik ve Değişimin Çatışması." *Ortadoğu Analiz* 3, no. 30 (Haziran 2011).
- Zaman. *Koordinatör Vali Veysel Dalmaz, Suriye sınırındaki duvar ile ilgili konuştu*. 09 Kasım 2013b. http://www.zaman.com.tr/gundem_koordinatör-vali-veysel-dalmaz-suriye-sinirindeki-duvarla-ilgili-konustu_2164863.html (Kasım 10, 2013 tarihinde erişilmiştir).
- . *Yeni Bir Reyhanlı Saldırısı Son Anda Önlendi*. 18 Temmuz 2013. http://www.zaman.com.tr/gundem_yeni-bir-reyhanli-saldirisi-son-anda-onlendi_2111458.html (Ağustos 5, 2013 tarihinde erişilmiştir).